

Слюсаревський Н. М., Тягло К. О. Ціннісні орієнтації трансформаційного соціуму крізь призму культурних практик / Н.М. Слюсаревський, К.О. Тягло // Українське суспільство. Соціальний моніторинг. Зб. наукових праць./ За ред. д.е.н. В.М.Ворони, д.соц.н. М.О.Шульги. - К.: ІС НАНУ, 2015. - 636 с. Подано до друку.

Тягло К. О.,  
Слюсаревський Н.М.

## ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО СОЦІУМУ КРІЗЬ ПРИЗМУ КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК

Стан українського соціуму провідними сучасними дослідниками визначається як стан *emergency*, в ньому можуть діяти і взаємодіяти взаємно суперечливі тенденції й соціальні рухи, утворюючи при цьому нові соціальні явища, які не можна порівнювати із попередніми. За останні роки в Україні виникли такі соціокультурні явища, які не мають аналогів ані в українському соціумі попередніх періодів, ані в інших – наближених – соціальних просторах. Це стосується і волонтерства, що сформувалось під час Євромайдану та продовжує розвиватися у різних царинах – від політичної до культурно-мистецької, і появи нових неурядових громадських організацій, які намагаються здійснювати вплив на окремі громади (територіальні, культурні тощо) та взаємодіяти з політичними структурами (ті самі волонтерські і гуманітарні рухи, що поступово інституціоналізуються та перетворюються на НГО), культурних ініціатив «знизу», таких як «Конгрес діячів культури», «Асамблея активістів культури», «Вільний університет», «Промоція літератури в Україні» та культурно-мистецьких об'єднань місцевого рівня, що виникли на хвилі загального патріотичного та культурного піднесення «революційної хвилі» 2013-2014 років. Поява подібних ініціатив може свідчити про те, що громадянське суспільство поступово усвідомлює власну відповідальність за зміни в культурній сфері. Споживання культурної продукції та його інтенсивність не змінюється раптово, хоча спостерігаються певні тенденції, що дозволяють прогнозувати принаймні деякі позитивні зрушення.

Протягом 2014 р. волонтерський рух в Україні за масштабом поширення став яскравим виявом самоорганізації громадян, хоча зараз, за спостереженнями експертів (див. *Головаха Є. Гідність дуже дорого коштує* // Київ, «День» 13 серпня 2015 р.) ця активність не є суттєво вищою порівняно із попередніми роками, скоріше про неї поширюється більше інформації в медіа. Для того, щоб зрозуміти причини і можливі наслідки соціокультурних «сплесків», що спостерігають протягом останніх років, варто враховувати, що ж саме об'єднує українське суспільство, що знаходиться у стані необ'явленої війни, економічної кризи та – чергової вже – ціннісної зміни.

За даними моніторингового дослідження Інституту соціології «Омнібус-2015», на даний час в українському суспільстві спостерігаються певні явища, що його об'єднують, незважаючи на всезагальний стан *emergency*, але цих об'єднавчих чинників не так вже й багато. Зокрема, для українців це ті чинники, що носять характер кризових і не були б консолідуючими за умов стабільного розвитку суспільства – це «прагнення спільно долати труднощі життя», «відчуття втрати нормального життя», «спільні труднощі життя», а також «невдоволеність владою». З «позитивних» об'єднавчих чинників найбільш часто відзначаються «віра у краще майбутнє» (35,4%) та «патріотичні почуття громадянина України» (41,7%). І якщо з вірою у краще майбутнє (що б респонденти не вкладали у цей концепт) все більш-менш зрозуміло – це становить універсальну цінність за будь-яких соціально-політичних та соціокультурних умов, то з патріотичними почуттями справа набагато складніша, і цей чинник об'єднання не є рівномірно вагомим для різних соціально-демографічних груп. Цей чинник роз'єднає суспільство по лінії освіти та тієї мови, яку респонденти вважають рідною. Так, якщо «патріотичні почуття громадянина України» об'єднують 41,7% українців загалом, що досить багато на рівні всієї країни, але в той же час лише 35,4% осіб з неповною середньою освітою і 47,3% тих, хто має неповну або повну вищу освіту. 45,5% тих, хто вважає українську мову рідною об'єднані патріотичними почуттями й тільки 33% тих, хто вважає рідною російську мову і майже 5% (4,7%) – іншу. Віра в краще майбутнє – здавалося б, універсальний об'єднавчий чинник –

менш вагомий для тих українців, хто вважає російську рідною мовою (26,4% на тлі загальних 35,4%). В той же час російськомовна частка українського соціуму більш схильна вважати, що його «ніщо не об'єднує», хоча ця думка не набагато поширеніша порівняно з суспільством загалом.

На загальнонаціональному рівні, згідно з отриманими даними, суспільство об'єднують патріотичні почуття, віра у краще майбутнє і прагнення спільно долати труднощі життя (майже рівною мірою – 35,4% та 35,2%), а також відчуття втрати нормального життя (34,1%) та спільні труднощі (29,3%). Єднає те, що або ускладнює життя, або дарує надію на подолання наявної критичної ситуації.

Пишаються тим, що вони українці в тій чи іншій мірі 67,3% українців (альтернативи «дуже пишаюся», «скоріше пишаюся»). Більш схильні пишатися власною національною ідентичністю ті українці, чією рідною мовою є українська (74,9%) порівняно з тим, для кого рідна російська (46,3%) мова або інша (30,2%). Все-таки дані свідчать, що значна частка українського суспільства схильна пишатися тим, що вони українці, і хоча розподіл за ознакою рідної мови тут має значення, але й серед тих громадян України, хто визначає рідною російську мову або деяку іншу, все одно залишається значна частка тих, хто пишається.

Вагомим в контексті споживання культури питання культурної приналежності. Для визначення цього було поставлене питання «До якої культури Ви себе, в першу чергу, відносите?». І хоча, звісно, на повсякденному рівні відповідь на це питання суттєво відрізняється, що її могли б дати експерти з соціокультурних питань, але маємо наступний розподіл – переважна більшість вважає себе приналежними до української культури, це майже 84% (83,9) і тільки 8,5% – до російської, 2,1% – до іншої, ще 5,6% не визначились із відповіддю. Більшість українців, так чи інакше, ідентифікує себе саме з українською культурою, і це до певної міри можна вважати сприятливим чинником для подальшого розвитку інновацій в культурі. Простежуються відмінності між молоддю та іншими віковими групами у визначенні власної культурної приналежності (табл.1) – серед молоді 18-35 років 90,5% визнають свою приналежність до української культури і тільки 4,1% – до російської. В інших

вікових групах розподіл приналежності до тієї чи іншої культури більшою мірою наближений до загальнонаціонального. Зрозуміло, що поняття «української культури» в індивідуальних уявленнях українців може суттєво відрізнятися, тому складно визначити, чим насправді обумовлена вища приналежність до української культури саме серед молоді, але можна припустити, що це і відлуння Євромайдану, і роль освіти і медіа, що останнім часом зосереджені на презентації позитивного іміджу української самоідентифікації, і, звісно, вплив пропаганди, якої молоді ніяк не уникнути.

**Таблиця 1. Культурна приналежність українців (N=1800)**

| До якої культури Ви себе, в першу чергу, відносите? | Масив загалом | Вік (3 інтервали) |             |                 |
|-----------------------------------------------------|---------------|-------------------|-------------|-----------------|
|                                                     |               | 18-29 років       | 30-55 років | Старше 55 років |
|                                                     | 1792          | 377               | 830         | 585             |
| Української                                         | 83,9%         | 90,5%             | 82,5%       | 81,7%           |
| Російської                                          | 8,5%          | 4,1%              | 8,8%        | 10,7%           |
| Іншої                                               | 2,1%          | 2,1%              | 2,4%        | 1,6%            |
| Важко сказати                                       | 5,6%          | 3,3%              | 6,3%        | 6,0%            |

Не викликає сумнівів, що ті, хто вважає українську мову рідною, більш схильні відносити себе і до української культури (94,6% – абсолютна більшість з тих, хто визнає своєю рідною мовою українську).